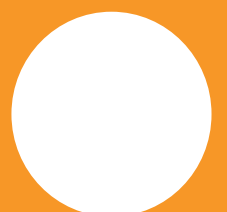

Nieuwsbrief 22

Het archeologisch onderzoek in de Scheerstraat

Begijnenstraat
Site Hooiendonk
Eburonenstater
Erfgoeddepot

Vloer uit de 20ste eeuw

Bakkers bakken het al te bruin

Archeologisch onderzoek in de Scheerstraat

Op de hoek van de Scheerstraat en de Frederik de Merodestraat werd afgelopen voorjaar na de afbraak van enkele bouwvallige panden een archeologisch onderzoek uitgevoerd. De stedelijke dienst Archeologie trof er laatmiddeleeuwse huizen aan. In een ervan bleek een opvallende cirkelvormige structuur aanwezig. Al snel werd duidelijk dat we hier te maken hadden met de resten van een oven.

Oude bakstenen vloer en haard

Van de kleine huisjes langs de Scheerstraat bleven enkel de kelders over, die vroeger vanaf de straat toegankelijk waren via een stenen trap. Het grootste pand, gelegen aan de Frederik de Merodestraat, bleek tevens het best bewaarde.

Een beerput die bij dit huis hoorde, bevatte naast aardewerk onder meer ook een gouden munt van het aartsbisdom Keulen, geslagen in 1469. Onder de voorste kamer bevond zich een indrukwekkende kelder. De kamer erachter was niet onderkelderd en hier konden verschillende vloeren worden opgetekend, alsook

een haard. De oudste vloeren in baksteen dateren uit de late middeleeuwen, de jongste uit de 20ste eeuw.

Binnenin dit vertrek werd op een gegeven moment een oven gebouwd. Verder onderzoek moet nog uitwijzen wanneer dat precies gebeurde. Wel is duidelijk dat de constructie van na de middeleeuwen dateert (16de-18de eeuw). Ondanks het weggraven van een klein gedeelte van de oven voor de bouw van een nieuw trapgat naar de kelder in recente tijden, bleek de oven vrij goed bewaard. Vermoedelijk gaat het om een broodoven.

Specialiste Aleike van de Venne: *“Brood was het belangrijkste voedsel van de middeleeuwse bevolking in de Lage Landen en kwam bij iedere maaltijd en bij alle sociale lagen van de bevolking op tafel. Een bakker had meestal zijn verkoopsruimte aan de straat en zijn werkruimte direct daarachter of op een lager niveau onder de winkel, soms in de kelder. Het belangrijkste element in de werkruimte vormde de oven. De oven werd gestookt met takkenbossen, houtresten of turf. Als de oven heet genoeg was, werden de verkoolde resten verwijderd. Volgens werd de hete oven wat ge-*

Achterzijde

reinigt alvorens het brood met een houten broodschieter op de ovenvloer te plaatsen. Onder de oven was vaak een ruimte ('onderoven') die door de warmte van de oven geschikt was om als rijstkast te gebruiken of om brandhout te drogen."

De aangetroffen oven had een diameter van ongeveer twee meter. De ovenvloer bestond uit rode tegels. Het gewelf van de koepel was nog deels intact en gemetseld met bakstenen en leem. De bakstenen van het gewelf bleken van binnenuit verbrand. Onder de vloer bevonden zich twee gewelfde ruimtes, de 'onderoven'. De ene had een vloer in gele leem, de andere een verharde vloer van bakstenen, enkele zandstenen en een stuk maalsteen. De oven was ingegraven in de vloer. Om gemakkelijk te kunnen werken, werd hij vermoedelijk bediend vanuit de kelder onder de voorste kamer. Hiervoor werd de keldermuur doorgebroken, zodat de oven bereikbaar was. Wanneer men in de kelder stond, bevond de ovenvloer zich op een hoogte van ongeveer een meter, met andere woorden op een aangename werkhoogte.

Uit historisch onderzoek blijkt dat het huis met de oven in de tweede helft van de 16de eeuw bewoond werd door twee bakkers. Bakker Rombout Verberct woonde er tot

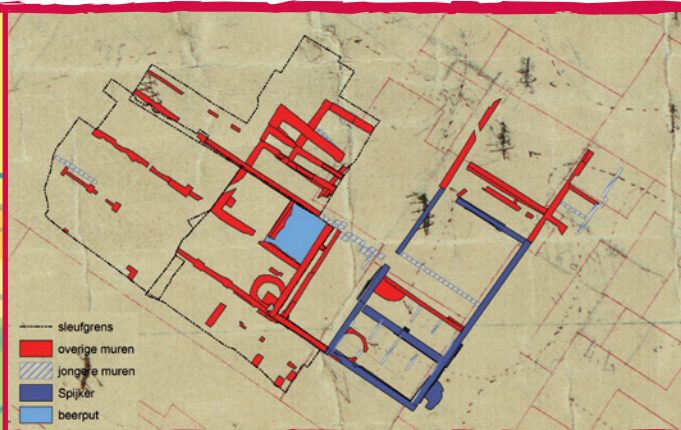

Zicht op de oven na het verwijderen van de koepel en een deel van de ovenvloer

1560, toen beslag werd gelegd op zijn huis. Blijkbaar was Rombout om een of andere reden in financiële moeilijkheden geraakt. Nadien werd het huis bewoond door een andere bakker, Jasper van Loven. Jasper stamde uit een echte bakkersfamilie die, zoals de naam al aangeeft, afkomstig was uit Leuven. De familie moet al heel vroeg naar Mechelen verhuisd zijn, want in 1272 waren ze al actief als bakkers in Mechelen. Jasper kwam op zijn beurt in de problemen, want in 1574 werd ook op zijn eigendom beslag gelegd. Het is heel bijzonder dat we de vondst van een bakkersoven kunnen koppelen aan een historische vermelding van bakkers. Volgens specialiste Aleike van de Venne is dit in heel Nederland nog maar drie keer gelukt.

Vloer van de onderoven met maalsteenfragment

Potten en pannen met een verhaal

Onderzoek van het aardewerk uit een beerput van het Spijker

In 2005 werd door de stedelijke dienst Archeologie de site van het Spijker opgegraven, gelegen tussen de Begijnenstraat en de IJzerenleen. Een van de interessantste contexten bleek een grote beerput met daarin tal van vondsten. Onlangs werd het aardewerk uit de beerput grondig bestudeerd door het Center for Artefact Research, een jonge vzw gevestigd in Mechelen.

Dat er in een oude beerput etensresten, glas, leer, metaal en aardewerk worden aangetroffen, is niet ongewoon. Beerputten deden destijds immers dienst als algemene afvalputten waarin zowat al het huishoudelijk afval terecht kwam.

Het spreekt voor zich dat de bewoners van een prestigieus pand als het Spijker, met zijn zandstenen gevels en hoektorens, niet de minsten waren. In de 16de eeuw was het complex waartoe de beerput behoorde achtereenvolgens in het bezit van een ridder en schepen, van de abdij van Heylisse (Hélécine) en van een procureur van de Grote Raad en diens kinderen. Een eerste studie van het dierlijk bot uit de beerput, uitgevoerd door archeozoöloge Clara Boffin, bevestigde dat het ging om huishoudens met een vrij hoge status en koopkracht. Dit kon onder meer afgeleid worden uit de aanwezigheid van jachtwild en duurdere soorten. Opvallend was de grote verscheidenheid aan wilde vogels zoals patrijs, taling en kuifeend.

Datering

De beerput raakte in verschillende fases opgevuld. Tussen twee opvullingsfases vond telkens een ruiming plaats. Net als de septische putten van vandaag moesten de

De beerput tijdens de opgraving

Oude foto van het Spijker

Bloempot

Kamerpot

beerputten immers regelmatig (gedeeltelijk) gelegeerd worden. Het aangetroffen aardewerk laat toe de verschillende fases te dateren. Van de oudste opvullingsfase kon enkel bepaald worden wanneer die eindigde, namelijk bij het begin de 15de eeuw. Rond 1625 raakte de beerput definitief buiten gebruik. De inhoud van de beerput leert ons dus meer over de materiële cultuur van de bewoners van het pand in de 15de en de 16de eeuw.

Vormenrijkdom

Uit de aardewerkanalyse blijkt dat in deze periode materiaal uit alle facetten van het huishoudelijk leven in de beerput belandde. Zo is er niet alleen keukenafval aanwezig zoals kookpotten (grapes), kommen en vergieten, maar ook tafelgerei: drinkbekers, drinkschaaltjes en kannen. De prominente aanwezigheid van drink- en tafelgerei wijst op het bestaan van een echte tafelcultuur. Daarnaast werden er voorwerpen aangetroffen die verband houden met hygiëne (kamerpotten) en kinderen (spaarpotten en speelgoed in de vorm van kookgerei zoals een miniatuur grape, vetvanger en steelpan). Ook tuinieren is vertegenwoordigd met enkele bloempotten in grijs aardewerk. Uit literatuuronderzoek weten we dat dergelijke bloempotten ook elders zijn aangetroffen,

maar opvallend genoeg worden ze gewoonlijk later gedateerd en zijn ze meestal in rood aardewerk.

Het aardewerk uit de beerput vertoont reeds vanaf de 15de eeuw een enorme variatie aan vormen. In welke mate deze grote verscheidenheid samenhangt met de hoge status van de gebruikers van de beerput, is nog onduidelijk. Hoe dan ook, het onderzoek van het aardewerk toont aan dat er al vroeg een bijzonder ruim vormenspectrum bestond in Mechelen. Dit kan het gevolg zijn van een bloeiende pottenbakkersindustrie of van het grote politiek-economische belang van Mechelen

in deze periode. Kunnen we stellen dat Mechelen toen voorloper was inzake de kunst van het tafelen? Verder onderzoek is hier nodig.

Lokale productie en import

Het overgrote deel van het rood en grijs aardewerk mag waarschijnlijk als lokale productie beschouwd worden. Mechelen kende immers zonder twijfel een lange traditie van pottenbakkers. Daarnaast werd ook geïmporteerd aardewerk aangetroffen. Uit het midden van de 16de eeuw dateren enkele mooi gedecoreerde borden die geïdentificeerd kunnen worden als zogenaamde Weser- en Frechenwaar.

Bord in Weserwaar

Steengoed drinkbeker uit Siegburg

Steengoed kan uit Langerwehe

Drank werd onder meer geschonken uit kruiken vervaardigd uit steengoed en gedronken uit drinkschaaltjes en bekers, eveneens uit steengoed. Het steengoed, soms fraai versierd met appliques en radstempels, werd ingevoerd vanuit pottenbakkerscentra in de huidige deelstaat Noordrijn-Westfalen en uit het Belgische plaatsje Raeren in de Oostkantons.

Opmerkelijk zijn enkele stukken uit de 15de eeuw. Een eerste is een kom in Valenciaanse majolica, rijkelijk versierd met een floraal motief in goud- of koperluster. Mogelijk werd deze gebruikt om eten in op te die-

nen, al is de kans groot dat – aangezien het om een zeldzaam stuk gaat – de kom eerder een pronkstuk was dat ergens in huis tentoongesteld stond. Een tweede interessant stuk, eveneens in majolica, is mogelijk afkomstig uit Italië. Over de functie bestaat nog discussie. Volgens de ene is het een beker, volgens de andere een mosterdpot. Tot hiertoe werden er nog geen parallellen gevonden. Het lijkt dus echt om een uitzonderlijk stuk te gaan! Samen met de zeer fraaie collectie holglas die eveneens uit de beerput werd opgediept (onder andere een aantal kelkglazen, een knobbelbeker met vergulde braamnoppen, een melkglazen

Mosterdpot of beker in majolica

schaaltje met vergulding en zwarte lijntekening en een zogenaamde tazza, een ondiepe drinkschaal) zijn deze laatstgenoemde stukken nogmaals een bewijs van de hogere sociale status van de bewoners.

Kom in Valenciaanse majolica

Eburonenstater

Oudste munt van Groot-Mechelen

In het najaar van 2013 deed Theo De Jonckheere op de grens tussen Hombeek en Leest een opmerkelijke vondst. Zoals zo vaak ging Theo die dag op stap met zijn metaaldetector. Na de oogst vormden de braakliggende akkers het perfecte werkterrein voor de metaaldetectorist. In de regel bestaat het grootste deel van de metaalvondsten uit schroot van eerder geringe ouderdom en zit er slechts sporadisch een voorwerp bij dat te dateren is in de middeleeuwen of de Romeinse

tijd. Helemaal uitzonderlijk zijn vondsten die nóg ouder zijn. De “bliep” van Theo’s metaaldetector die dag bleek zo’n uitzonderlijke vondst.

Het betreft een zogenaamde stater, een Keltische munt. De munt is vervaardigd uit een legering van goud, zilver en koper en toont aan de ene zijde een gestileerd paard en aan de andere zijde een eveneens gestileerde spiraal. Dit type is gekend als Eburonenstater. De naam verwijst naar de Eburonen, de stam waarvan

Ambiorix ten tijde van de Romeinse inval de beroemde leider was. Mechelen bevindt zich in de periferie van hun stamgebied.

Deze vroege munten vervulden niet per se de functie die munten vandaag hebben. In de late ijzertijd deed men in onze gewesten immers vooral aan ruilhandel. Enkele van deze munten werden aange troffen in bronnen en rivieren en daar worden ze geïnterpreteerd als muntoffers, om bijvoorbeeld een behouden terugkeer af te smeken. Je kan het vergelijken met de muntjes die tot op de dag van vandaag in Rome in de Trevifontein terecht komen. Hoe dan ook, de munten zijn erg zeldzaam en elke nieuwe vondst kan ons helpen om een beter zicht te krijgen op het gebruik en de verspreiding ervan. Zoals het hoort, melde Theo zijn bijzondere vondst meteen aan de collega’s van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Site Hooiendonk

In onze vorige nieuwsbrief maakten we al melding van het vooronderzoek op het tracé van de nieuwe drinkwaterleiding Walem-Heffen en verder naar Tisselt. Een van de locaties die in aanmerking kwamen voor verder onderzoek situeert zich ten noordwesten van de dorpskern van Heffen. Aanleiding was de vondst van enkele vuurstenen artefacten. Tijdens de opgraving werden echter niet alleen nog meer van dergelijke stukken aangetroffen, er kwamen ook enkele fragmenten prehistorisch aardewerk aan het licht.

We bevinden ons dan ook vlakbij de site Hooiendonk die in 1963 onderzocht werd door de toenmalige Nationale Dienst voor Opgravingen. Toen werden naast enkele Romeinse scherven vooral aardewerkfragmenten uit de late ijzertijd aangetroffen, vergelijkbaar met deze die recent werden gevonden. Alles wijst op een nederzetting uit de late ijzertijd. Hoe groot deze nederzetting was, is tot op heden onbekend. Delen van de nederzetting blijken bovendien verstoord door groot-schalige graafwerken. Toch mogen

we gerust stellen dat het een belangrijke site betreft. Een andere belangrijke site, aan het Zennegat, kreeg op 3 oktober als eerste in Mechelen de status van beschermde archeologische zone.

Wandscherf met kamversiering

Losse vondsten

Erfgoeddepot

Recent kocht Stad Mechelen de historische loodsen aan van de Alstomsite, gelegen langs de Leuvensesteenweg in deelgemeente Muizen. Ze dateren van het begin van de 20ste eeuw en maakten aanvankelijk deel uit van de Rateaufabrieken, gespecialiseerd in de fabricage van onder meer pompen en turbines. De komende jaren zullen de loodsen worden omgevormd tot erfgoeddepot. Naast de collecties van de stedelijke musea, het stadsarchief, de stedelijke bibliotheek en de stedelijke dienst Archeologie zal het depot op termijn ook een veilig onderkomen bieden aan andere erfgoedcollecties uit de regio.

Tuch aus Mecheln

In september ontvingen we een e-mail uit Duitsland met de melding dat 50 jaar geleden in het park van het kasteel in Bad Mergentheim een Mechels lakenlood werd gevonden. Lakenloodjes werden aan een rol stof bevestigd als bewijs voor de herkomst en de kwaliteit. Hier blijkt het te gaan om een lakenloodje van het type 'den Romment', beschreven in een historische bron uit 1562. Het kasteel van Mergentheim was vroeger een residentie van de Duitse Orde die ook in Mechelen gevestigd was, in de Commanderie Pitsenburg. Zouden deze hospitaalridders een aandeel hebben gehad in de export van Mechels laken?

Sarah Vanagt

In nieuwsbrief 20 kon je al het verhaal lezen van de creatieopdracht voor kunstenares Sarah Vanagt. Vanaf 25 november is het resultaat daarvan permanent te zien in parking Kathedraal. Het kunstwerk bestaat uit 16 beelden uit de stille film 'Jongen een trap afdalend' die Sarah op 9 en 10 oktober 2013 draaide in de Mechelse school BimSem. De film is geïnspireerd op de opgravingen die van 2009 tot 2011 plaatsvonden op het Sint-Romboutskerkhof.

www.mechelen.be/sarahvanagt

Verhuisd

Sinds afgelopen zomer kan je het kantoor van de stedelijke dienst Archeologie vinden op de 2de verdieping boven DE GARAGE, Onder den Toren 12, 2800 Mechelen.

COLOFON

Samenstelling en teksten: Frank Kinnaer, Bert Mestdagh, Dana Piessens, Bart Robberechts, Liesbeth Troubleyn.
Met dank aan alle medewerkers | Illustraties: Bert Mestdagh, Regionale Beeldbank Mechelen, Stad Mechelen, Tecro & Krea | Vormgeving en druk: Swinnen Printing nv | V.U.: Heidi De Nijn, Grote Markt 21, 2800 Mechelen | D/2014/0797/039.

MECHELEN

